

تحلیلی بر جایگاه حکمروایی خوب شهری و نقش آن در نظام مدیریت و برنامه‌ریزی شهری (مورد مطالعه: شهرداری اهواز)

آزاده اربابی سبزواری^۱*

آرش قاسم پور^۲

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۱/۲۵ تاریخ چاپ: ۱۴۰۰/۰۲/۰۴

چکیده

در حال حاضر رویکردی که به عنوان اثربخش‌ترین، کم‌هزینه‌ترین و پایدارترین شیوه اعمال مدیریت شهری معرفی می‌شود «حکمروایی خوب شهری» می‌باشد. هدف از مقاله حاضر شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های حکمروایی خوب شهری و وزن‌دهی و اولویت‌بندی هریک از آنها است. همچنین تحلیل نقش این ابعاد و مؤلفه‌ها در نظام مدیریت و برنامه‌ریزی شهری، شهرداری اهواز می‌باشد. بدین منظور پس از مرور مبانی نظری و پیشینه پژوهش با استفاده از غربالگری فازی و نظر خبرگان شهرداری، ۹ بُعد و ۲۷ معیار شناسایی شد. روش پژوهش حاضر توصیفی - تحلیلی است. جامعه و نمونه آماری عبارت است از ۲۵ نفر از مدیران ارشد و دارای حداقل ۱۰ سال سابقه مدیریتی و اجرایی در شهرداری اهواز که در شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های ارزیابی حکمروایی شهری شهرداری اهواز نقش داشتند. سپس پس از شناسایی ابعاد و معیارها با تکنیک فرآیند تحلیل سلسله مراتبی فازی به وزن‌دهی ابعاد و معیارهای ارزیابی حکمروایی شهری پرداخته شده است. نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که بُعد، رعایت انصاف و عدالت رتبه اول و توانمندی و ظرفیت اجتماعی شهروندان رتبه دوم و ابعاد: قانون‌گرایی و حاکمیت؛ مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی؛ اجماع‌گرایی؛ تمرکززدایی و تسهیل مشارکت؛ شفافیت؛ کارایی و اثربخشی و بیش راهبردی رتبه‌های سوم تا نهم را کسب نمودند.

واژگان کلیدی

حکمروایی خوب، مدیریت، برنامه‌ریزی شهری، غربالگری فازی، فرآیند تحلیل سلسله مراتبی فازی.

۱. دانشیار و عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر، تهران، ایران. (نویسنده مسئول: aarbaby@yahoo.com)

۲. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اسلامشهر، تهران، ایران.

(ghasempour_arash@yahoo.com)

۱. مقدمه

در جهان پویای امروز، نقش دولت نیز متحول و مسئولیت آن متفاوت خواهد بود، دولت‌ها به تنهایی قادر به پاسخگویی به نیازهای جدید نخواهند بود. آنان بایستی با افزایش قابلیت‌های خود از طریق بازدمیدن نیروی تازه در نهادهای عمومی توان پاسخگویی به نیازهای جدید را افزایش دهند. این مهم نیازمند الگوهای جدیدی است که بتوان از همه ظرفیت‌های جامعه در بخش‌های دولتی، خصوصی و مدنی استفاده نمود تا تولید و ارائه خدمات عمومی را حداکثر ساخت (معینان میان‌دو آب و برنجی، ۱۳۹۸).

قرن حاضر با چالش‌هایی مواجه است که ناشی از دگرگونی‌های حاصل از پیشرفت علم و صنعت و طرح نیازهای جدید سازمانی و اجتماعی است. یکی از مهم‌ترین آن، چالش‌های فراروی بخش عمومی در تولید کالا و خدمات عمومی است. دگرگونی‌های پدید آمده در زمینه علم و فن‌آوری ضمن آن که افق‌های نوینی را فراروی خدمات گوناگون گشوده، مسئولیت‌های جدیدی را نیز برای بخش عمومی ایجاد نموده است. این دگرگونی‌ها به یک مفهوم به معنای پدید آمدن نقش‌های جدید و متفاوت برای بخش عمومی و به طور خاص برای دولت تلقی می‌شود (Liu et al, 2020). شهرها برای مدیریت و اداره خود راهی به جزء زمینه‌سازی برای توسعه دموکراسی نیافته‌اند و در این راه به شکل تازه‌ای از حاکمیت دست یافته‌اند، که برخی آن را در حد اختراع و ابداع جدید بشری در ایجاد نظام اجتماعی نوین دانسته‌اند. این شکل جدید به نام جنبش حاکمیت شایسته^۱ یا حکمروایی^۲ نامیده می‌شود که منشأ شهری دارد. حکمروایی شهری در پی آن است تا نقش دولت را در حد هماهنگ‌کننده و پاسدار قوانین محدود کند و از دخالت مستقیم آن را در تصمیم‌گیری‌ها، اداره و اجرای امور مربوط به زندگی روزمره مردم بکاهد (پورا احمد و دیگران، ۱۳۹۷).

امور شهرداری‌ها امروزه، مدیریت توانمند، مشتری‌مداری مؤثر، سرویس‌دهی و ارائه خدمات موردنظر مشتری با فناوری نو را می‌طلبد. بر این اساس جهت تقویت بنیه علمی و ساختار مدیریتی شهرداری‌ها، ابتدا باید مهارت‌های موردنیاز شناسایی شود و به دنبال آن به ارتقاء مهارت‌های مدیران پرداخت. مهم‌ترین نکته در علم مدیریت این است که مدیران اغلب نیازمند شناخت مهارت‌های مدیریتی هستند تا زمینه مناسب برای کارآمد شدن آن‌ها فراهم آید؛ یعنی، مدیر مسلط متفکر متعهد مردم‌دار را می‌طلبد (رهنما و دیگران، ۱۳۸۹).

مسائل دنیای واقعی معمولاً ساختار پیچیده‌ای دارند که به دلیل وجود ابهام و عدم قطعیت در تعریف و درک آن است. انسان همواره با ابهام در مسائل مختلف اجتماعی، فن و اقتصادی مواجه بوده است. حتی اختراع کامپیوتر و توسعه کاربردی آن در تحلیل مسائل دنیای واقعی نیز نتوانست مشکل ابهام و عدم قطعیت را حل نماید (فیضی و سلوکدار، ۱۳۹۳).

^۱ Good Government Movement

^۲ Governance

عسگر زاده بنیان‌گذار نظریه فازی، در سال ۱۹۶۵، مقاله‌ای تحت عنوان مجموعه‌های فازی منتشر کرد و نام فازی ۳ را روی این مجموعه مبهم یا چند ارزشی گذاشت؛ نظیر مجموعه‌هایی از مردم که از کار خود راضی هستند. این نظریه از زمان ارائه تاکنون، گسترش و تعمق زیادی یافته و کاربردهای گوناگونی در زمینه‌های مختلف پیدا کرده است. نظریه فازی، نظریه‌ای است برای اقدام در شرایط عدم اطمینان، این نظریه قادر است بسیاری از مفاهیم، متغیرها و سیستم‌هایی را که نادقیق و مبهم هستند، چنان چه در عالم واقع در اکثر موارد چنین است، به شکل ریاضی درآورد و زمینه را برای استدلال، استنتاج، کنترل و تصمیم‌گیری در شرایط عدم اطمینان فراهم آورد (مؤمنی، ۱۳۸۹).

منظور از حکمروایی فرآیندهای تصمیم‌گیری، سیاست‌گذاری و اجرای تمهیدات توسعه‌ای چه در بخش عمومی و چه در بخش خصوصی و غیر دولتی است. مستندات سازمان‌های بین‌المللی مروج حکمروایی خوب در بخش عمومی ویژگی‌های متعددی را برای آن بر شمرده‌اند. کمیسیون اقتصادی و اجتماعی آسیا - اقیانوسیه ملل متحد برای حکمروایی خوب هشت ویژگی به قرار زیر ذکر کرده است: حکمروایی خوب ابراز نظر آزادانه افراد و «مشارکت» را تسهیل می‌کند و «پاسخگویی» نیازها طی زمانی معقول است، همچنین با «حاکمیت قانون» و رعایت حقوق بشر محقق می‌شود و مستلزم شفافیت در تصمیم‌گیری و گردش آزادانه اطلاعات قابل فهم برای همگان است. اساس حکمروایی خوب بر «مسئولیت-پذیری» بخش عمومی به معنای پس دادن حساب به شهروندان است (محبوبی و حبیبی، ۱۳۹۸).

حکمروایی خوب «اجماع‌محور» و نیازمند سازگار شدن خواسته‌های متنوع گروه‌های اجتماعی متفاوت است. «انصاف و فراگیری» به معنای ایجاد تساوی در دسترسی همه آحاد جامعه به فرصت‌ها، از طریق حکمروایی خوب تضمین می‌شود. سرانجام آن که حکمروایی خوب «اثربخش و کارا» است و به بهترین شیوه‌ها از منابع برای رسیدن به پایداری و تأمین نیازهای جامعه استفاده می‌کند. برنامه‌ی عمران ملل متحد (۱۹۹۷)، علاوه بر ویژگی‌های فوق، بر «بینش راهبردی» به معنی گذر از روزمرگی‌ها در مواجهه با مسائل خرد نیز تأکید کرده است (موحد و دیگران، ۱۳۹۳).

علی‌رغم اهمیت بالای حکمروایی خوب شهری در دنیا، تحقیقات اندکی در رابطه با شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های آن صورت پذیرفته است. تاکنون تحقیقات زیادی درباره حکمروایی خوب شهری انجام شده است، ولی متأسفانه تحقیق جامعی که به شناسایی معیارهای اهم و شناسایی ابعاد با تکنیک غربالگری فازی و رتبه‌بندی و وزن‌دهی آن‌ها با تکنیک فرآیند تحلیل سلسله مراتبی فازی، انجام پذیرفته که همین امر بر اهمیت و ضرورت این تحقیق می‌افزاید.

سؤال اصلی مقاله حاضر این است؛ که چه ابعاد و معیارهایی جهت ارزیابی حکمروایی خوب شهری شهرداری اهواز باید مورد توجه قرار گیرد؟ همچنین با توجه به هدف پژوهش فرضیه تحقیق به صورت ذیل می‌باشد: به نظر می‌رسد حکمروایی خوب در نظام مدیریت و برنامه‌ریزی شهری اهواز تأثیر معنی‌داری دارد.

هدف از انجام پژوهش حاضر شناسایی ابعاد و معیارهای ارزیابی حکمروایی خوب شهری شهرداری اهواز همچنین تحلیل نقش این ابعاد و مؤلفه‌ها در نظام مدیریت و برنامه‌ریزی شهری، شهرداری اهواز می‌باشد.

۲. مروری بر مبانی نظری و پیشینه پژوهش

بانک جهانی، ابداع کننده واژه حکمروایی و توسعه دهنده این مفهوم است. ریشه های نظری این موضوع به کارهایی که افرادی مانند مک لالین در انگلستان انجام داده اند برمی گردد. در دهه ۶۰ موضوع مشارکت در انگلستان مطرح شد و پس از آن در دهه ۷۰ کمیسیون اسکفینگتن مأمور شد که در مورد گسترش مشارکت در جوامع شهری، فعالیت کند. در همین زمان، مک لالین جزء اولین افرادی بود که مفهوم "Governance" را مطرح کردند. از نظر او حکومت های شهری و محلی به بن بست رسیده بودند، چون رابطه آن ها با سازمان های مدنی، مردم و اقشار اجتماعی قطع شده بود. این قطع ارتباط با مردم و ناکارایی آن ها، انتظارات تازه ای را از سوی مردم به دنبال داشت. در حقیقت، مردم انتظار داشتند که بتوانند در اداره جامعه، مشارکت فعال تری داشته باشند و گروه های داوطلب و بخش خصوصی، می خواستند در این امور سهیم شوند. در این زمان، مک لالین "Governance" را به عنوان شیوه ای از روش های اداره جامعه در مقابل حکومت مطرح کرد. منظور از این شیوه، این بود که اگر ما «حکومت» را به عنوان بخش رسمی دولتی بشناسیم با ورود بخش خصوصی و گروه های داوطلب به عرصه سیاست گذاری و حکومت، می توانیم شاهد شکل مطلوب تری از اداره شهر باشیم. پس از آن در دهه ۹۰ بانک جهانی به ترویج این موضوع به عنوان یک سند جهانی و بین المللی پرداخت.

حکمروایی، نهاد است یا ساختار یا سازمان، یا در هر سه آن ها تعریف می شود؟

حکمروایی دو وجه دارد. برخی مواقع تأکید بر نهادها، ساختارها و سازمانهاست، یعنی جنبه عینی دارد و برخی زمان های دیگر به عنوان فرایند به کار می رود. وقتی حکمروایی به منظور نیاز اجتماعی، نیروی اجتماعی و حرکت اجتماعی برای اداره زندگی باشد، فرایندی محسوب می شود که باید به شکلی نهادمند و قانونی در آید. به اعتقاد من هر نوع تحولی سه مرحله دارد: مفهوم سازی، نهادسازی و پس از آن فرهنگ سازی، به طور مثال موضوع شوراها و جامعه مدنی در ایران مطرح شد. سپس در قانون تجلی پیدا کرد و مؤسساتی به وجود آمد. در دنیا هم ابتدا نیاز به تغییر و تحول، خود را نشان داد و سپس تعمیم یافت. امروزه در سطح جهانی، حکومت و حاکمیت بشری، رویکرد نوینی را می طلبد. حکمروایی هم شامل نیروها و انگیزه های اجتماعی است و هم شامل سازمان ها و نهادهایی که می توانند به آن تحقق بیرونی بخشند. موانع تحقق شهری در دو سطح کلان و خرد مطرح می شوند. عوامل کلانی که با توجه به تعریف ما از حکمروایی شهری، می تواند مانع شکل گیری و توسعه آن شود، عبارت اند از:

۱- موضوع شکاف ملت و دولت در ایران که ماهیت سیاسی- اقتصادی دارد و از سوی بعضی از نظریه پردازان مطرح شده است. آنان در یک بحث مقایسه ای میان کشورهای شرق و غرب، ایران را جزء کشورهای شرق می دانند و اعتقاد دارند که وجه تمایز اصلی در میان این دو قلمروی اصلی تمدن، قانون، قانون مندی و پایداری به آن است. آنان توسعه را مستلزم سرمایه گذاری، سرمایه گذاری را مستلزم پس انداز، پس انداز را مستلزم وجود امنیت و امنیت را مستلزم وجود قوانین و مقررات و پایداری به آنها می دانند و می گویند این موضوع در غرب ریشه داشته اما در شرق

نداشته است. در غرب ریشه قانون مندی به دوره یونان و روم قدیم باز می‌گردد، اما در ایران تا همین قرون اخیر هم سلاطین، مرجع اصلی قانونگذاری و اجرای قانون بوده‌اند.

۲- حس استقلال دولت از ملت به دلیل تکیه بر درآمد نفتی که متأثر از همان جریان است. از زمانی که درآمد فروش نفت افزایش می‌یابد، دولت خود را از مردم و منابع مالی آنها جدا می‌بیند و به طور طبیعی، زمینه‌هایی برای مشارکت مردم چه در سطح شهری و چه در سطح محلی ایجاد نمی‌کند.

۳- عامل دیگر، تضعیف مشارکت مردم است. ما در قانون بلدی، الگوی مترقی مشارکتی داشتیم اما در دهه‌های ۲۰ و ۳۰ در زمینه نظام مدیریتی در ایران دچار ضعف شدیم و این ضعف ادامه پیدا کرد.

۴- تمرکزگرایی در نظام تصمیم‌گیری، سیاستگذاری و برنامه‌ریزی. ماهیت نظام سلسله‌مراتبی و بخشی در ایران، تمرکزگرایی را تشدید می‌کند. این موضوع، یکی از موانع جدی در راه تحقق حکمروایی شهری است. در حکمروایی شهری، هماهنگی و همکاری افقی با تشکل‌ها و نهادهای خصوصی، مورد نظر است.

۵- یکپارچگی و هماهنگی در نظام مدیریت شهری که در نتیجه کاسته شدن وظایف و اختیارات نهادهای عمومی شهری، تضعیف شده است.

۶- تضعیف نهادهای عمومی در مقابل سازمانهای دولتی. این موضوع موجب می‌شود که هر جا رقابتی میان این دو در گیرد، دست سازمان دولتی به عنوان برنده بالا رود.

اگر آثار منفی ناشی از عناصر گفته شده را بپذیریم، راهبردها و راه حل‌ها مشخص خواهند شد. به طور مثال: افزایش مشارکت مردمی، کاهش تمرکزگرایی، ایجاد یکپارچگی و هماهنگی در نظام مدیریت شهری و... می‌توانند راهکارهای محتمل باشند.

برنامه‌های مدیریت شهری

این برنامه‌ها از بزرگ‌ترین برنامه‌های کمک‌رسانی فنی در سطح جهان می‌باشد که با مشارکت سازمان‌های بین‌المللی و در قالب همکاری: UN.Habitat^۴ و UNDP^۵ و W.B^۶ طراحی و در بخش شهری به اجرا گذاشته می‌شود و بدین ترتیب به توسعه و گسترش مطالعات شهری و کاربست دانش مدیریت شهری در حوزه حکمروایی شهری مشارکتی و کاهش فقر شهری برای اعتلای محیط‌زیست شهری و نیز مدیریت زیست‌محیطی شهری در سطح جهان کمک‌های فنی ارائه می‌نماید. از نظر برنامه مدیریت شهری انتشار و گسترش دانش مدیریت شهری در سطح شهری، ملی و منطقه‌ای و همچنین جهانی می‌تواند به توسعه پایدار شهرهای جهان منجر گردد؛ و یا بستر ساز توسعه آتی شهرهای جهان به خصوص کشورهای جهان سوم باشد (Golabi et al, 2013).

⁴ United Nation Habitant

⁵ United Nation Development Program (UNDP)

⁶ World Bank (W.B)

هدف این برنامه تقویت شهرها در کشورهای در حال توسعه برای فراهم کردن بسترهای لازم جهت نیل به توسعه انسانی از طریق کاهش فقر شهری، بهبود حکمروایی شهری، کاهش چالش‌های پیچیده شهرها، بهبود شرایط زیست‌محیطی و مدیریت رشد اقتصادی شهرهاست. البته برای تحقق مدیریت شهری نوین مشارکت شهروندان در طرح‌های مختلف توسعه اجتناب‌ناپذیر بوده و مدیریت شهری مشارکتی از طریق به‌کارگیری معیارهای مختلف مشارکت امکان‌پذیر می‌باشد. این معیارها متعدد بوده ولی معیارهایی از قبیل اثربخشی و کارایی، پذیرا بودن و پاسخگو بودن، مسئولیت پاسخ‌گوئی، شفافیت و قانونمندی به‌مثابه معیارهای اصلی مشارکت تلقی گردیده و برنامه مدیریت شهری در جهت تحقق آن در کشورهای مختلف جهان است. در ضمن جهت‌گیری توافقی، وجود عدالت در شهر، بینش راهبردی، تمرکززدایی و امکان تحقق حکمروایی شهری، معیارهای مورد توجه دیگر می‌باشد (Deniz, 2012).

از دیدگاه بانک جهانی، حکمروایی خوب شامل اداره کارآمد و باصلاحیت، باکفایت و نیز حکومت شهری مشروع، منتخب و دموکراتیک می‌باشد. معیارهای مورد استفاده این نهاد بین‌المللی برای حکمروایی خوب عبارت‌اند از:

۱- حاکمیت قانون؛

حاکمیت قانون در یک شهر مستلزم سیستم قضایی مستقل است که به‌عنوان پایگاهی برای رفع و حل تضادها و اختلافات عمل می‌کند در حقیقت ضامن احترام به حقوق مالکیت و قراردادهاست و از اقدامات خلاف جلوگیری می‌کند.

۲- مشروعیت انتخاباتی؛

حکمروایی خوب شهری مستلزم وجود انتخابات آزاد و بازار رقابتی است که به استقرار قوه اجرایی و سیاسی منتخب، با اختیارات کامل برای حکومت منجر می‌گردد.

۳- آزادی بیان و فعالیت‌های انجمن‌ها؛

برای پرورش فرهنگ سیاسی دموکراتیک و افزایش امکان پاسخگویی و نیز تأمین شرکا برای ارائه خدمات و اعتبارات خرد می‌باشد.

۴- پاسخگویی و شفافیت؛

پاسخگویی تلویحاً به معنی پاسخ‌دهی به تقاضای حکومت شوندگان است که با احترام و حاکمیت قانون و وجود سیستم قضایی مستقل همراه با هیئت‌های حکومتی منتخب و نیز دسترسی گسترده به اطلاعات و رسانه‌های جمعی ممکن می‌گردد. وجود فساد گسترده از نشانه‌های پاسخگویی ضعیف یا فقدان پاسخگویی است.

۵- رهبری توسعه مدار؛

تعهد به توسعه و دگرگونی کلی جامعه شهری از وظایف حکمروایی شهری است.

۶- اداره باکفایت و کارآمد؛

سازمان‌دهی مطلوب و کارآمدی مقررات و توانمندی‌های لازم جهت کفایت امور از وظایف حکمروایی شهری است (مهندسین مشاور آرمان‌شهر، ۱۳۸۹).

معیارهای سنجش عدالت در شهر

اجرای عدالت به‌مثابه ضرورت توسعه پایدار شهری است که در اکثر رویکردهای توسعه جایگاه پراهمیتی دارد. در این مقوله، هدف از بررسی معیارهای سنجش عدالت در شهر صرفاً بررسی فلسفی یا اخلاقی آن نبوده بلکه از آنجا که برای سنجش عدالت در شهر از شاخص‌هایی استفاده شده است، لذا به لحاظ فراهم کردن ادبیات شاخص‌سازی و استفاده از معیارهای علمی جهت ارزیابی شهری، مراجعه به آن اجتناب‌ناپذیر بوده است؛ زیرا هر برنامه شهری در راستای فراهم شدن شرایط مطلوب برای توسعه پایدار بایستی در پی برآوردن حقوق انسان‌ها یا توسعه انسانی باشد و عدالت همچون زیبایی و آزادی، مقوله‌ای ناپایدار نیست که به کار ثبت در اهداف برنامه ریزان نیاید. بلکه ذات توسعه و پایداری جوامع شهری منوط به اجرای عدالت است. به همین جهت از میان نظریات موجود دو دستگاه فکری که یکی اندیشه‌های جان راولز و دیگری دیدگاه‌های دیوید هاروی است برای سنجش عدالت در شهر استفاده شده است (محبوبی و حبیبی، ۱۳۹۸).

از نظر جان راولز استاد دانشگاه هاروارد، توزیعی در شهر، عادلانه به حساب می‌آید که بر دو اصل زیر استوار می‌باشد:

الف - در قبال کلیه طرح‌های توسعه شهری، شهروندان مختلف حقوق یکسان دارند؛

ب - نابرابری‌های اجتماعی - اقتصادی به دو شرط قابل قبول هستند؛

۱- این که نابرابری‌ها باید مختص به مناصب و مقام‌هایی باشد که تحت شرایط برابری منصفانه فرصت‌ها، باب آن به روی همگان گشوده است؛

۲- نابرابری‌ها باید بیشترین سود را برای محروم‌ترین اعضای جامعه داشته باشد؛

دیوید هاروی هم نظریه پرداز اقتصادی سیاسی و هم فضای اجتماعی است. معیارها و ملاک‌های سنجش عدالت در شهر از نظر این دو دیدگاه در عوامل هشت گانه زیر خلاصه می‌گردد:

الف) برابری ذاتی؛

همه افراد جامعه حق دارند از منابع جامعه، جدا از میزان مشارکت آن‌ها در تولید سهم برابر بخواهند.

ب) ارزشیابی بر اساس عرضه و تقاضا؛

افرادی که بر منابع نایاب و ضروری تسلط دارند بیش از سایرین حق ادعا دارند.

ج) نیاز؛

افراد دارای حقوق مساوی در بهره‌وری از منابع و امتیازات‌اند. ولی نیاز همه افراد مشابه نیست و تساوی در بهره‌وری

از دیدگاه نیاز افراد به صورت تخصیص نابرابر جلوه‌گر می‌شود.

(د) حقوق موروثی؛

افراد نسبت به حق مالکیت و سایر حقوقی که از طریق نسل پیشین به آنها ارث رسیده است حق ادعا دارند.

(ح) استحقاق؛

ادعای افراد در مورد اشیا ممکن است برحسب دشواری فائق آمدن بر فرآیند تولید آن اشیا باشد.

(و) شرکت در منفعت عمومی؛

آن دسته از افرادی که فعالیتشان به نفع عده بیشتری است بیشتر از آن عده که فعالیتشان به عده کمتری اختصاص دارند حق ادعا دارند.

(ز) شرکت واقعی در تولید؛

افرادی که در روند تولید دارای بازده بیشتری هستند از آن عده که بازده کمتری دارند، حق ادعای بیشتری دارند.

(ه) کوشش و فداکاری؛

افرادی که کوشش بیشتری می کنند یا به صورت ذات قادر به تحمل فداکاری بیشتری هستند باید بیشتر از افرادی که کوشش کمتری دارند پاداش بگیرند.

از توجه به مجموعه ۸ معیار مورد استفاده در سنجش عدالت در شهر، می توان استنباط کرد که ۳ معیار منفعت، استحقاق، نیاز همه معیارهای دیگر را پوشش می دهد. (موحد و دیگران، ۱۳۹۳)

اهداف حکمروایی خوب شهری

اهداف کلان حکمروایی خوب شهری به شرح زیر تدوین شده اند:

- بازساخت جامعه مدنی برای تقویت و اعتلای بیشتر سازمان ها، نهادها و جوامع محلی
- کاهش فقر و جدایی گزینی های اجتماعی، قومی و فرهنگی در شهرها
- افزایش مشارکت و مداخله افراد و صاحبان منافع در فرایندهای سیاسی درون شهرها
- حکمروایی شهری به طور خاص تر نیز اهداف عملیاتی زیر را دنبال می کند:
- کاهش فساد
- بهبود کیفیت معاش و افزایش امکان زندگی برای همه شهروندان
- حفظ دموکراسی
- ایجاد فرصت و امکان برای مردم به منظور نشان دادن خواسته ها و آمالشان در زندگی
- اعتلای امنیت، برابری و پایداری (دوستی و دیگران، ۱۳۹۶).

ویژگی‌های عملکردی نظام حکمروایی شهری

حوزه‌های عملکردی و فعالیت نظام حکمروایی خوب شهری را می‌توان شامل پنج حوزه زیر دانست: عملکردهای اداری: افزایش ظرفیت حرفه‌ای، نوآوری، تقویت و سازماندهی مجدد سازمان و گسترش برنامه‌های آموزشی.

مدیریت مالی: استقرار یک نظام کارآمد و شفاف مبادلات بین سطوح مختلف دولت و برقراری سازوکارهای انگیزشی و تجهیز منابع مالی محلی

ارائه خدمات عمومی: بهبود در ارائه کارآمد خدمات، نهادسازی برای هماهنگی مؤثرتر بین سطوح مختلف دولت و گزینه‌های جدید برای ارائه خدمات، مانند تأمین منابع بیرونی و خصوصی سازی

تشدید توسعه بخش خصوصی: اجرای ترتیبات لازم برای ترویج و پرورش سرمایه‌گذاری خصوصی محلی، فعال سازی مشارکت بخش خصوصی در سیاستگذاری و خدمات در سطح محلی و مسئولیت پذیری بیشتر در قبال نیازهای بخش خصوصی

مشارکت در تصمیم‌های محلی و منطقه‌ای: توسعه گزینه‌های اعلام‌خواسته‌های محلی، برنامه‌ریزی مشارکتی و سازوکارهای مشورتی.

تحقیق و عملیاتی شدن این ویژگی‌ها در گرو اصلاحات سازمانی و اجرایی زیراست:

- ✓ استقرار شیوه‌نو و جدید در رهبری
- ✓ به‌کارگیری نیروهای حرفه‌ای تر در کارهای اجرایی
- ✓ افزایش درآمد و مالیات
- ✓ مشارکت قدرتمندتر در انتخاب عمومی (شماعی و یوسفی‌بابادی، ۱۳۹۷).

پیشینه پژوهش

تاکنون پژوهش‌های فراوانی به مبحث حکمروایی شهری پرداخته‌اند. در این قسمت جهت شناسایی ابعاد و شاخص‌های مستخرج از پیشینه تحقیق، به بیان برخی از مهم‌ترین پژوهش‌های صورت گرفته داخلی و خارجی در حوزه ارزیابی حکمروایی شهری در قالب جدول (۱)، پرداخته شده است.

جدول ۱: مروری بر پژوهش های ارزیابی حکمروایی شهری

محقق و سال	عنوان پژوهش	نتایج / مؤلفه های شناسایی شده
لو و همکاران، ۲۰۲۰	حکمروایی قدرتمند شهری از طریق سیستم اطلاعات جغرافیایی و پیمایشی با استفاده از ارزیابی از طریق نقشه گوگل و سرویس های هماهنگ کننده	نتایج پژوهش ایشان نشان داد که ابعاد ارزیابی حکمروایی شهری عبارتند از: مشارکت، پاسخگویی، کارایی، شفافیت، عدالت، حاکمیت و قانون مداری
علاء الدینی و پور میر غفاری، ۱۳۹۷	مدیریت محله و شوراباری در تهران: ارزیابی حکمروایی شهری در حسن آباد زرگنده	ابعاد شناسایی شده عبارتند از: تمرکز زدایی و تسهیل مشارکت؛ مسئولیت پذیری و پاسخگویی؛ کارایی و اثربخشی؛ رعایت انصاف و عدالت؛ شفافیت؛ اجماع گرایی؛ قانون گرایی و حاکمیت قانون؛ بینش راهبردی و توانمندی و ظرفیت اجتماعی شهروندان
تاری، شمس الدینی و رضایی، ۱۳۹۸	سنجش و ارزیابی میزان حکمروایی خوب شهری در محله های شهر فردوسیة شهرستان شهریار	ابعاد شناسایی شده عبارتند از: مشارکت، تساوی، اثربخشی، پاسخگویی و امنیت
عیوضو و رضویان، ۱۳۹۷	ارزیابی وضعیت مدیریت شهری کلانشهرها مبتنی بر شاخص های حکمروایی مطلوب شهری در کلانشهر تهران	نتایج پژوهش ایشان نشان داد که ابعاد ارزیابی حکمروایی شهری عبارتند از: مشارکت، پاسخگویی، مسئولیت پذیری، قانونمندی، توافق جمعی، عدالت محوری، شفافیت، اثربخشی و کارایی

معرفی ابعاد و شاخص های ارزیابی حکمروایی شهری

به منظور داشتن ابزارهای مناسب برای سنجش حکمروایی شهری در شهرداری اهواز، پس از مطالعه مقالات و تحقیقات محققین گذشته پیرامون ارزیابی حکمروایی شهری استخراج شدند. ابعاد و شاخص های مؤثر مطابق جدول (۲)، می باشند.

جدول ۲: ابعاد و شاخص‌های ارزیابی حکمروایی خوب شهری

ابعاد	شاخص‌ها	ابعاد	شاخص‌ها
تمرکز زدایی و تسهیل مشارکت	نظرخواهی از عموم شهروندان در خصوص طرح‌ها و برنامه‌های شهری	توانمندی و ظرفیت اجتماعی شهروندان	میزان مشارکت شهروندان در تدوین برنامه‌های توسعه محلی
	میزان مشارکت شهروندان در اجرای برنامه‌های توسعه محلی		
	استفاده از رسانه‌های محلی برای اطلاع رسانی		
	نگرش متصدیان با مدیریت محلی در مورد توانمندی شهروندان برای مشارکت و مدیریت مشارکتی محله		
	میزان مشارکت در انتخاب اعضای شورایی محله		
	وجود سازمان‌های مردم‌نهاد فعال در محله		
کارایی و اثربخشی	رضایتمندی شهروندان از عملکرد مدیریت محله و شورایی محله	مسئولیت پذیری و پاسخگویی شهروندان	تطابق خدمات ارائه شده با نیازهای شهروندان
	برگزاری دوره‌های آموزشی برای صلاحیت و کیفیت دوره‌ها		
	کاربرد ابزار جدید مدیریت نظیر استفاده از رایانه و فناوری اطلاعات		
	شفافیت قراردادهای و صورت حساب‌های مالی و دسترسی شهروندان به آن‌ها		
شفافیت	اعلام درآمد دارایی	رعایت انصاف و عدالت	فرصت برابر برای دست‌یابی به پست مدیریتی محله
	اعلام عمومی طرح‌ها و برنامه‌های شهری و محلی		درصد تعداد زنان در شورای شهر و محله
	همکاری و توافق بین گروه‌های مختلف اجتماع محلی		اطلاع‌رسانی درباره ضوابط و مقررات توسعه شهری
اجماع‌گرایی	رسیدن به اجماع در تصمیمات و برنامه‌ها (اجماع محوری)	قانون‌گرایی و حاکمیت قانون	وجود فعالیت مشترک میان ارگان‌های مختلف
	وجود برنامه‌های میان‌مدت و چشم‌انداز بلندمدت		تناسب قوانین با مسائل شهری و محلی موجود
بینش راهبردی	توجه به برنامه‌های بالادستی در تصمیم‌گیری‌ها		

۳. روش‌شناسی تحقیق

با توجه به این که هدف تحقیق حاضر شناسایی ابعاد و معیارهای ارزیابی حکمروایی خوب شهری شهرداری اهواز می‌باشد؛ لذا از تحقیق توصیفی - تحلیلی استفاده می‌شود. همچنین به دلیل استفاده از روش‌های تصمیم‌گیری چند معیاره فازی (FMCDM) مانند فرآیند تحلیل سلسله مراتبی فازی که خود یک روش ریاضی و کمی است، لذا به نتایج این تحقیق بیش‌تر از نتایج تحقیقات صرف آماری می‌توان استناد کرد و از نکات آن بهره‌مند شد. با در نظر گرفتن هدف، انگیزه و فایده این تحقیق، آن را از نوع تحقیقات کاربردی قرار می‌دهیم زیرا که نتایج آن جهت تنظیم برنامه‌های آتی سازمان (برنامه ریزی و مدیریت شهری شهرداری اهواز)، قابل‌استفاده خواهد بود. آنگاه با استفاده از آزمون آماری استنباطی به تحلیل فرضیه پژوهش نیز پرداخته شده است. جهت بررسی نرمال بودن داده‌های از آزمون K-S و بعد مشخص شدن نرمال بودن یا نبودن داده‌ها از آزمون متناسب با آن استفاده شده است. ضریب آلفای کرونباخ برای پرسش‌نامه آماری تحقیق برابر (۰/۸۹۱)، می‌باشد. در نتیجه پرسش‌نامه تحقیق چون مقدار آن از (۰/۷) بیشتر می‌باشد، دارای پایایی است. همچنین پرسش‌نامه فرآیند تحلیل سلسله مراتبی فازی که مقایسات زوجی با طیف یک تا نه پروفوسور ساعتی است، با استفاده از روش سنجش نرخ ناسازگاری گوگوس و بوچر مورد بررسی قرار گرفت و مقدار آن (۰/۰۵)، محاسبه شد. با توجه به مقدار محاسبه شده اگر مقدار آن برابر (۰/۱) باشد مورد تأیید است. روایی ابزار تحقیق با استفاده از نظرسنجی از خبرگان شهرداری اهواز به صورت صوری مورد تأیید قرار گرفت.

جامعه آماری پژوهش

جامعه و نمونه آماری در قسمت غربالگری فازی و AHP فازی عبارت است از ۲۵ نفر از مدیران ارشد و دارای حداقل ۱۰ سال سابقه مدیریتی و اجرایی در شهرداری اهواز که در شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های ارزیابی حکمروایی شهری شهرداری اهواز نقش داشتند. علت انتخاب این تعداد این است که این پرسش‌نامه و سوالات بسیار تخصصی است و در روش‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه نظیر فرآیند تحلیل سلسله مراتبی به زعم پروفوسور مقصود امیری در کتاب تصمیم‌گیری چند معیاره خود تعداد خبرگان از ۵ تا ۳۰ نفر بیشتر نباید باشد. همچنین با توجه به تحلیل فرضیه‌ها و آزمون‌های استنباطی برای این که به نتایج دقیق‌تری نائل آییم از ۱۰۰ نفر از کارشناسان ارشد و مدیران شهرداری اهواز جهت پاسخگویی به پرسش‌نامه‌های تأثیر ابعاد حکمروایی خوب شهری بر مدیریت و برنامه‌ریزی شهری استفاده شده است.

فرضیه‌های پژوهش

فرضیه اصلی: به نظر می‌رسد حکمروایی خوب در نظام مدیریت و برنامه‌ریزی شهری اهواز تأثیر معنی‌داری دارد.

فرضیه‌های فرعی:

۱. به نظر می‌رسد تمرکز زدایی و تسهیل مشارکت در نظام مدیریت و برنامه‌ریزی شهری اهواز تأثیر معنی‌داری دارد.
۲. به نظر می‌رسد کارایی و اثربخشی در نظام مدیریت و برنامه‌ریزی شهری اهواز تأثیر معنی‌داری دارد.
۳. به نظر می‌رسد شفافیت در نظام مدیریت و برنامه‌ریزی شهری اهواز تأثیر معنی‌داری دارد.
۴. به نظر می‌رسد اجماع‌گرایی در نظام مدیریت و برنامه‌ریزی شهری اهواز تأثیر معنی‌داری دارد.
۵. به نظر می‌رسد بینش راهبردی در نظام مدیریت و برنامه‌ریزی شهری اهواز تأثیر معنی‌داری دارد.
۶. به نظر می‌رسد توانمندی و ظرفیت اجتماعی شهروندان در نظام مدیریت و برنامه‌ریزی شهری اهواز تأثیر معنی‌داری دارد.
۷. به نظر می‌رسد مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی در نظام مدیریت و برنامه‌ریزی شهری اهواز تأثیر معنی‌داری دارد.
۸. به نظر می‌رسد رعایت انصاف و عدالت در نظام مدیریت و برنامه‌ریزی شهری اهواز تأثیر معنی‌داری دارد.
۹. به نظر می‌رسد قانون‌گرایی و حاکمیت قانون در نظام مدیریت و برنامه‌ریزی شهری اهواز تأثیر معنی‌داری دارد.

روش غربال‌گری فازی

در روش غربال‌گری فازی، هر فرد تصمیم‌گیرنده نظر و عقیده خود را درباره درجه اهمیت هر معیار بیان می‌کند. این ارزیابی در قالب عناصر مقیاس کیفی تعریف شده در جدول ۳ انجام می‌پذیرد (آذر و فرجی، ۱۳۸۹).

جدول ۳: فضای کیفی - زبانی برای ارزیابی معیارها و تعیین درجه اهمیت آنها (آذر و فرجی، ۱۳۸۹)

واژه زبانی	نماد تعریف شده	نماد نگارشی
بی‌نهایت مهم	S ₇	OU
بسیار مهم	S ₆	VH
مهم	S ₅	H
متوسط	S ₄	M
کم‌اهمیت	S ₃	L
بسیار کم‌اهمیت	S ₂	VL
بی‌اهمیت	S ₁	N

اولین گام، تعیین یک تابع تجمیع (Q) برای تصمیم‌گیری است. این تابع مبین توافق تعداد مشخصی از اعضای گروه تصمیم‌گیرنده بر درجه اهمیت هر معیار و یا درجه تأمین هر معیار توسط گزینه‌های تصمیم و غربال‌شدن آن عامل به‌عنوان یک شاخص کلیدی و یا انتخاب آن گزینه به‌عنوان مناسب‌ترین گزینه است. بر این اساس، برای هر عامل i ، بدنه تصمیم‌گیری یک ارزش $Q(k)$ فراهم می‌کند. $Q(k)$ نشان می‌دهد که اگر عضو k ام، عامل i را به‌عنوان یک شاخص کلیدی انتخاب کند و انتخاب آن گزینه به‌عنوان مناسب‌ترین گزینه تشخیص داده شده باشد، آنگاه چگونه آن عامل برگزیده خواهد شد. تابع اجماع به‌صورت رابطه ۱، تعریف شده است.

$$Q_A(k) = S_{b(k)} \quad \text{رابطه (۱)}$$

$$b(k) = \text{Int} \left[1 + \left(k \frac{q-1}{r} \right) \right] \quad k = 0, 1, 2, \dots, r$$

که در آن q تعداد نقاط در مقیاس انتخاب‌شده است. r نشان‌دهنده تعداد افراد خبره مشارکت‌کننده در فرآیند تصمیم‌گیری است. Int به معنای مقدار عدد صحیح است. K تعداد افراد خبره حمایت‌کننده از گزینه است. برای تجمیع نظرات از «عملگر یاگر» استفاده می‌شود. برای هر یک از m گزینه، ارزیابی واحد افراد خبره به‌صورت نزولی مرتب می‌شود. ارزیابی کلی راهکارها عبارت است از:

$$u_i = \max_j \{Q(j) \cap B_{ij}\} \quad i = 1, 2, \dots, m \quad \text{رابطه (۲)}$$

در رابطه ۲، U_i نشان‌دهنده امتیاز کلی و B_{ij} نشان‌دهنده ارزش زامین نمره خوب شاخص i است. $Q(j)$ نشان می‌دهد که تصمیم‌گیرنده چقدر احساس می‌کند که حمایت حداقل ز فرد خبره لازم است (آذر و فرجی، ۱۳۸۹).

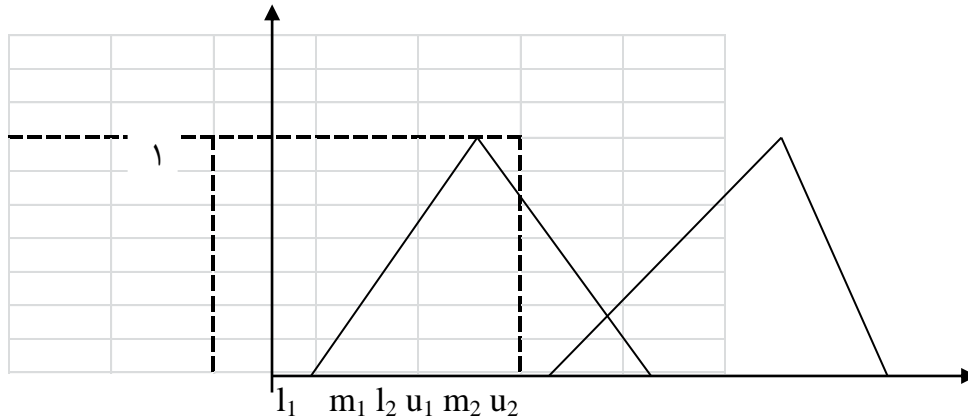
تکنیک AHP فازی

در سال (۱۹۸۳) دو محقق هلندی به نام‌های «لارهون و پدريک»^۷ روشی را برای فرآیند سلسله مراتبی فازی پیشنهاد کردند که بر اساس روش حداقل مجذورات لگاریتمی بنا نهاده شده بود. میزان محاسبات و پیچیدگی مراحل روش آن‌ها باعث شد مورد اقبال قرار نگیرد. در سال (۱۹۹۶) روش دیگری تحت عنوان «روش تحلیل توسعه ای»^۸ (EA) توسط یک محقق چینی به نام «چانگ»^۹ ارایه گردید. اعداد مورد استفاده در این روش، اعداد مثلثی فازی هستند. در پژوهش حاضر از روش تحلیل توسعه ای چانگ بهره خواهیم برد. دو عدد مثلثی $M_1=(l_1, m_1, u_1)$ و $M_2=(l_2, m_2, u_2)$ که در شکل (۱) رسم شده‌اند در نظر بگیرید.

⁷ Laarhoren & Padrycz

⁸ Extent Analysis Method (EA)

⁹ Chang

شکل ۱: اعداد مثلثی M_1 و M_2

دو عدد مثلثی $M_1 = (l_1, m_1, u_1)$ و $M_2 = (l_2, m_2, u_2)$ که در رسم شده‌اند. عملگرهای ریاضی آن به صورت زیر تعریف می‌شود (رابطه ۳)

$$M_1 \oplus M_2 = (l_1 + l_2, m_1 + m_2, u_1 + u_2)$$

$$M_1 \otimes M_2 = (l_1 + l_2, m_1 + m_2, u_1 + u_2)$$

$$M_1^{-1} = \left(\frac{1}{u_1}, \frac{1}{m_1}, \frac{1}{l_1} \right), M_2^{-1} = \left(\frac{1}{u_2}, \frac{1}{m_2}, \frac{1}{l_2} \right) \quad (\text{رابطه ۳})$$

در روش تحلیل توسعه ای چانگ (EA)، برای هر یک از سطرهاى ماتریس مقایسات زوجی، مقدار S_k که خود یک عدد مثلثی است، به صورت رابطه (۴)، محاسبه می‌شود:

$$S_k = \sum_{j=1}^n M_{kl} \times \left[\sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n M_{ij} \right]^{-1} \quad (\text{رابطه ۴})$$

که k بیانگر شماره سطر i و j به ترتیب نشان دهنده گزینه‌ها و شاخص‌ها هستند.

در روش EA، پس از محاسبه S_k ها، باید درجه بزرگی آن‌ها را نسبت به هم به دست آورد. به طور کلی اگر M_1 و M_2 دو عدد فازی مثلثی باشند، درجه بزرگی M_1 بر M_2 که با $V(M_1 > M_2)$ نشان می‌دهیم، به صورت (رابطه ۵) تعریف می‌شود:

$$\begin{cases} V(M_1 \geq M_2) = 1 \\ V(M_1 \geq M_2) = \text{hgt}(M_1 \cap M_2) \end{cases} \quad \text{IF } m_1 \geq m_2 \quad (\text{رابطه ۵})$$

همچنین داریم (رابطه ۶):

$$\text{hgt}(M_1 \cap M_2) = \frac{u_1 - l_2}{(u_1 - l_2) + (m_2 - m_1)} \quad (\text{رابطه ۶})$$

میزان بزرگی یک عدد فازی مثلثی از k عدد فازی مثلثی دیگر نیز از رابطه (۷) به دست می آید:

$$V(M_1 \geq M_2, \dots, M_k) = \text{Min} [V(M_1 \geq M_2), \dots, V(M_1 \geq M_k)] \quad (\text{رابطه ۷})$$

در روش EA، برای محاسبه وزن شاخص ها در ماتریس مقایسه ی زوجی به صورت رابطه (۸)، عمل می کنیم:

$$W'(x_i) = \text{Min} \{V(S_i \geq S_k)\}, k \neq i \\ k = 1, 2, \dots, n. \quad (\text{رابطه ۸})$$

بنابراین، بردار وزن شاخص ها به صورت رابطه (۹)، خواهد بود:

$$W' = [W'(c_1), W'(c_2), \dots, W'(c_n)]^T \quad (\text{رابطه ۹})$$

که همان بردار ضرایب غیر بهنجار AHP فازی است (مومنی، ۱۳۹۲).

روش بررسی سازگاری گوگوس و بوچر

گوگوس و بوچر (۱۹۹۸)، پیشنهاد دادند برای بررسی سازگاری، دو ماتریس (عدد میانی و حدود عدد فازی) از هر ماتریس فازی مشتق و سپس سازگاری هر ماتریس بر اساس روش ساعتی محاسبه شود. مراحل محاسبه نرخ سازگاری ماتریس های فازی مقایسات زوجی به قرار زیر است:

مرحله ۱: در مرحله اول ماتریس مثلثی فازی را به دو ماتریس تقسیم کنید. ماتریس اول از اعداد میانی قضاوت های مثلثی تشکیل می شود $A^m = [a_{ijm}]$ و ماتریس دوم شامل میانگین هندسی حدود بالا و پایین اعداد مثلثی می شود $A^s = \sqrt{a_{iju} \cdot a_{ijl}}$

مرحله ۲: بردار وزن هر ماتریس را با استفاده از روش ساعتی به ترتیب (رابطه ۱۰ و ۱۱) محاسبه می شود:

$$w_i^m = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n \frac{a_{ijm}}{\sum_{i=1}^n a_{ijm}} \quad \text{رابطه (۱۰)} \quad w^m = [w_i^m] \quad \text{که در آن}$$

$$w_i^s = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n \frac{\sqrt{a_{iju} \cdot a_{ijl}}}{\sum_{i=1}^n \sqrt{a_{iju} \cdot a_{ijl}}} \quad \text{رابطه (۱۱)} \quad w^s = [w_i^s] \quad \text{که در آن}$$

مرحله ۳: بزرگترین مقدار ویژه را برای هر ماتریس با استفاده از روابط (۱۲ و ۱۳) محاسبه نماید.

$$\lambda_{\max}^m = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n a_{ijm} \left(\frac{w_j^m}{w_i^m} \right) \quad \text{رابطه (۱۲)}$$

$$\lambda_{\max}^g = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n \sqrt{a_{iju} \cdot a_{ijl}} \left(\frac{w_j^g}{w_i^g} \right) \quad \text{رابطه (۱۳)}$$

مرحله ۴: شاخص سازگاری را با استفاده از روابط (۱۴ و ۱۵) محاسبه کنید:

$$CI^m = \frac{(\lambda_{\max}^m - n)}{(n-1)} \quad \text{رابطه (۱۴)}$$

$$CI^g = \frac{(\lambda_{\max}^g - n)}{(n-1)} \quad \text{رابطه (۱۵)}$$

مرحله ۵: برای محاسبه نرخ ناسازگاری (CR)، شاخص CI را بر مقدار شاخص تصادفی (RI) تقسیم کنید. در صورتی که مقدار حاصل کمتر از (۰/۱) باشد، ماتریس سازگار و قابل استفاده تشخیص داده می‌شود. با محاسبه نرخ ناسازگاری بر ای دو ماتریس بر اساس روابط (۱۶ و ۱۷) آن‌ها را با آستانه (۰/۱) مقایسه می‌کنیم:

$$CR^g = \frac{CI^g}{RI^g} \quad \text{رابطه (۱۶)}$$

$$CR^m = \frac{CI^m}{RI^m} \quad \text{رابطه (۱۷)}$$

در صورتی که هر دوی این شاخص‌ها کمتر از (۰/۱) بودند، ماتریس فازی سازگار است. در صورتی که هر دو بیشتر از (۰/۱) بودند، از تصمیم‌گیرنده تقاضا می‌شود تا در اولویت‌های ارائه شده تجدیدنظر نماید و در صورتی که تنها CR^m (یا CR^g) بیشتر از (۰/۱) بود، تصمیم‌گیرنده تجدید نظر در مقادیر میانی (حدود) قضاوت‌های فازی را انجام می‌دهد (فیضی و جوانمرد، ۱۳۹۶).

۴. یافته‌های پژوهش

۴-۱- تحلیل فرضیه‌های پژوهش

پس از شناسایی ابعاد و معیارهای حکمروایی خوب شهری در شهرداری اهواز با استفاده از تکنیک غربالگری فازی، در ۹ بُعد و ۲۷ معیار شناسایی شدند. جهت انجام تحلیل فرضیات ابتدا باید از نرمال بودن یا نبودن آن‌ها مطلع شویم. بدین منظور از آزمون کولموگوروف-اسمیرنوف (K-S)، استفاده شده است.

$$\begin{cases} H_0: & \text{داده‌ها نرمال هستند (داده‌ها از جامعه نرمال آمده‌اند)} \\ H_1: & \text{داده‌ها نرمال نیستند (داده‌ها از جامعه نرمال نیامده‌اند)} \end{cases}$$

با توجه به نتایج جدول (۴)، اگر مقدار سطح معنی داری بزرگتر از مقدار خطا (۰/۰۵) باشد، فرضیه صفر را نتیجه می‌گیریم و در صورتی که مقدار سطح معنی داری از مقدار خطا کوچکتر باشد فرضیه یک را نتیجه می‌گیریم.

جدول ۴: آزمون کولموگوروف-اسمیرنوف برای بررسی نرمال بودن متغیرها

نوع آزمون	نتیجه گیری	تأیید فرضیه	مقدار خطا	سطح معنی داری	ابعاد
آزمون t	نرمال است	H ₀	۰/۰۵	۰/۴۱۷	تمرکز زدایی و تسهیل مشارکت
آزمون t	نرمال است	H ₀	۰/۰۵	۰/۴۲۳	کارایی و اثربخشی
آزمون t	نرمال است	H ₀	۰/۰۵	۰/۵۳۹	شفافیت
آزمون t	نرمال است	H ₀	۰/۰۵	۰/۴۸۹	اجماع گرایی
آزمون t	نرمال است	H ₀	۰/۰۵	۰/۴۳۲	بیش راهبردی
آزمون t	نرمال است	H ₀	۰/۰۵	۰/۴۵۶	توانمندی و ظرفیت اجتماعی شهروندان
آزمون t	نرمال است	H ₀	۰/۰۵	۰/۵۱۷	مسئولیت پذیری و پاسخگویی
آزمون t	نرمال است	H ₀	۰/۰۵	۰/۵۹۳	رعایت انصاف و عدالت
آزمون t	نرمال است	H ₀	۰/۰۵	۰/۴۲۸	قانون گرایی و حاکمیت قانون

طبق نتایج حاصل از جدول (۴)، مقدار خطای تحقیق برای ابعاد پژوهش، از مقدار خطای پژوهش (۰/۰۵) بیشتر می‌باشد؛ بنابراین توزیع داده‌ها در جامعه آماری نرمال بوده در نتیجه برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون نرمال تی استفاده شده است. لازم به ذکر است آزمون t تک نمونه‌ای زمانی مورد استفاده قرار می‌گیرد که یک نمونه از جامعه داریم و می‌خواهیم میانگین آن را با یک حالت معمول و رایج، استاندارد و یا حتی یک عدد فرضی و مورد انتظار مقایسه کنیم. در این مرحله مقدار میانگین پاسخ‌های به دست آمده (وضع موجود) با مقدار میانگین مورد انتظار (حداقل سطح مطلوب) مورد مقایسه قرار گرفته است؛ که با توجه به این که داده‌های پرسش‌نامه یک تا سه نرمال شده است و بحث ارزیابی حکمروایی خوب شهری و میزان تأثیر هر یک از آن‌ها بر نظام مدیریت و برنامه‌ریزی شهری شهرداری اهواز مدنظر می‌باشد، عدد میانگین مورد انتظار، عدد ۳ فرض شده است که همان مقدار عددی گزینه متوسط در پاسخنامه می‌باشد. در این صورت اگر نتیجه آزمون هر یک از فرضیات بالاتر از عدد ۳ شود، موجب تأیید فرض H₁ شده و در غیر این صورت موجب رد فرضیه می‌گردد.

فرضیه اصلی: به نظر می‌رسد حکمروایی خوب شهری در نظام مدیریت و برنامه‌ریزی شهری اهواز تأثیر معنی‌داری دارد.

$H_0: \mu \leq 3$ حکمروایی خوب شهری در نظام مدیریت و برنامه‌ریزی شهری اهواز تأثیر معنی‌داری ندارد

$H_1: \mu > 3$ حکمروایی خوب شهری در نظام مدیریت و برنامه‌ریزی شهری اهواز تأثیر معنی‌داری دارد

جدول ۵: نتایج تحلیل فرضیات پژوهش

ردیف	بعد	انحراف معیار	میانگین	درجه آزادی	عدد معنی‌داری	تأیید / رد فرضیه
۱	تمرکز زدایی و تسهیل مشارکت	۰/۲۲۶	۳/۲۱	۹۹	۰/۰۰۱	تأیید فرضیه
۲	کارایی و اثربخشی	۰/۲۱۷	۴/۷۵	۹۹	۰/۰۰۷	تأیید فرضیه
۳	شفافیت	۰/۲۰۴	۳/۵۹	۹۹	۰/۰۰۲	تأیید فرضیه
۴	اجماع‌گرایی	۰/۲۰۹	۳/۸۴	۹۹	۰/۰۰۴	تأیید فرضیه
۵	بینش راهبردی	۰/۱۹۳	۳/۴۱	۹۹	۰/۰۰۵	تأیید فرضیه
۶	توانمندی و ظرفیت اجتماعی شهروندان	۰/۱۹۶	۳/۶۹	۹۹	۰/۰۰۲	تأیید فرضیه
۷	مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی	۰/۲۹۷	۳/۵۳	۹۹	۰/۰۰۱	تأیید فرضیه
۸	رعایت انصاف و عدالت	۰/۲۷۴	۳/۷۴	۹۹	۰/۰۰۳	تأیید فرضیه
۹	قانون‌گرایی و حاکمیت قانون	۰/۲۹۳	۳/۸۹	۹۹	۰/۰۰۸	تأیید فرضیه
						میانگین کل
						۳/۷۳

با توجه به نتایج آزمون تی و جدول (۵)، میانگین نظرات خبرگان در خصوص تأثیر ابعاد حکمروایی خوب شهری بر مدیریت و برنامه‌ریزی شهری بیشتر از عدد ۳ بوده و عدد معنی‌داری برای تمامی متغیرها از خطای (۰/۰۵) کمتر است، در نتیجه با توجه به معنی‌داری بودن تمامی متغیرها، فرض محقق‌تأیید و فرض صفر رد می‌گردد پس در نتیجه: حکمروایی خوب شهری در نظام مدیریت و برنامه‌ریزی شهری اهواز تأثیر معنی‌داری دارد.

۴-۲- وزن‌دهی و رتبه‌بندی ابعاد و معیارهای حکمروایی خوب شهری در شهرداری اهواز با رویکرد FAHP

پس از بررسی فرضیه‌های تحقیق و آزمون آن‌ها، پرسش‌نامه مقایسات زوجی بین ۲۵ نفر از خبرگان شهرداری اهواز توزیع شد. نتایج حاصل از تحلیل و وزن‌دهی ابعاد و معیارهای پژوهش به صورت جدول (۶)، می‌باشد.

جدول ۶: نتایج حاصل از وزن دهی به ابعاد و معیارهای ارزیابی حکمروایی خوب شهری با FAHP

رتبه	وزن محلی	معیارها	وزن ابعاد	بعد
۱	۰/۴۲	نظرخواهی از عموم شهروندان در خصوص طرح‌ها و برنامه‌های شهری	۰/۰۸۳	تمرکز زدایی و تسهیل مشارکت (A)
۲	۰/۲۴	میران مشارکت شهروندان در تدوین برنامه‌های توسعه محلی		
۵	۰/۰۴	میران مشارکت شهروندان در اجرای برنامه‌های توسعه محلی		
۴	۰/۱۱	استفاده از رسانه‌های محلی برای اطلاع رسانی		
۳	۰/۱۷	نگرش متصدیان با مدیریت محلی در مورد توانمندی شهروندان برای مشارکت و مدیریت مشارکتی محله		
۱	۰/۷۵	وجود برنامه‌های میان مدت و چشم انداز بلند مدت	۰/۰۵۲	بیش راهبردی (E)
۲	۰/۲۵	توجه به برنامه‌های بالادستی در تصمیم‌گیری‌ها		
۳	۰/۱۱	رضایتمندی شهروندان از عملکرد مدیریت محله و شوراییاری	۰/۰۶۸	کارایی و اثربخشی (B)
۲	۰/۲۴	تطابق خدمات ارائه شده با نیازهای شهروندان		
۱	۰/۶۳	برگزاری دوره‌های آموزشی برای صلاحیت و کیفیت دوره‌ها		
۲	۰/۲۵	شفافیت قراردادهای و صورت حساب‌های مالی و دسترسی شهروندان به آن‌ها	۰/۰۷۴	شفافیت (C)
۳	۰/۱۴	اعلام درآمد دارایی		
۱	۰/۵۹	اعلام عمومی طرح‌ها و برنامه‌های شهری و محلی		
۲	۰/۱۵	اطلاع رسانی درباره ضوابط و مقررات توسعه شهری	۰/۱۴۴	قانون‌گرایی و حاکمیت قانون (I)
۱	۰/۸۴	تناسب قوانین با مسائل شهری و محلی موجود		
۱	۰/۷۱	احساس تعلق اجتماعی	۰/۱۷۲	توانمندی و ظرفیت اجتماعی
۳	۰/۱۴	اعتماد اجتماعی		

شهروندان (F)		آگاهی و شناخت اجتماعی	۰/۱۳	۲
مسئولیت پذیری و پاسخگویی (G)	۰/۱۰۵	ارزیابی سالانه	۰/۴۶	۱
		ملاقات مردمی مسئولان و شورایاران	۰/۱۴	۳
		رسیدگی به شکایات و پیشنهادهای شهروندان و نمایندگان مردمی	۰/۳۸	۲
رعایت انصاف و عدالت (H)	۰/۲۰۶	برابری و نبود تبعیض در ارائه خدمات	۰/۲۰	۲
		فرصت برابر برای دست یابی به پست مدیریتی محله	۰/۰۹	۳
		درصد تعداد زنان در شورای شهر و محله	۰/۶۹	۱
اجماع گرای (D)	۰/۰۹۶	همکاری و توافق بین گروه های مختلف اجتماع محلی	۰/۴۳	۱
		رسیدن به اجماع در تصمیمات و برنامه‌ها (اجماع محوری)	۰/۱۸	۳
		وجود فعالیت مشترک میان ارگان‌های مختلف	۰/۳۷	۲

نتایج پژوهش حاضر نشان می‌دهد که بُعد، رعایت انصاف و عدالت رتبه اول و توانمندی و ظرفیت اجتماعی شهروندان رتبه دوم و ابعاد: قانون‌گرایی و حاکمیت؛ مسئولیت‌پذیری و پاسخگویی؛ اجماع‌گرایی؛ تمرکززدایی و تسهیل مشارکت؛ شفافیت؛ کارایی و اثربخشی و بینش راهبردی رتبه‌های سوم تا نهم را کسب نمودند.

نتیجه‌گیری

در واقع امروزه مشخص شده که حل مشکلات شهری شدن سریع در کشورهای در حال توسعه فقط با اصلاح رویکردهای سنتی مدیریتی و استفاده از رهیافت‌های نوین مدیریتی امکان‌پذیر است. مدیریت متمرکز بخشی و دولتی و ناتوانی بخش‌های عمومی (شهرداری‌ها) و کمبود بودجه‌های دولتی در نبود سرمایه‌گذاران خصوصی و مشارکت شهروندان سبب افت زیرساخت‌ها، خدمات شهری و شرایط زیست‌محیطی در شهرها شده است. بنابراین لازمه رفع ناپایداری توسعه شهری در کشورهای در حال توسعه رفع ناپایداری‌ها از بدنه نهادهای مدیریتی و برنامه‌ریزی شهری و کارآمدسازی، اثرپذیری و مسئولیت‌پذیری بیشتر در اداره امور شهری و تفویض وظایف، صلاحیت‌ها و قدرت به حکومت‌های محلی و سایر ذی‌نفعان محلی است که تمام این‌ها به شیوه جدیدی از اداره شهرها به نام حکمروایی شهری دلالت دارد. رد شرایط پیچیدگی جوامع شهری و به تبع آن تعدد و تکثر کنشگران و نیروهای مؤثر در حیات شهری در مقیاس‌های مختلف محلی، ملی و منطقه‌ای و ضرورت همگرایی آن‌ها در جهت رسیدن به عدالت فضایی را می‌توان مهم‌ترین استدلال ضرورت حکمروایی شهری و جایگزینی آن به جای شیوه‌های قبلی مدیریتی دانست. در این الگو از مسئولیت‌اجرایی مستقیم مدیریت شهری کمتر شده و امکان بیشتری برای رویکرد مدیریت و برنامه‌ریزی

راهبردی فراهم می‌شود. در اینجا مدیریت شهری از بالا به پایین نیست و مشارکت شهروندان در اداره امور شهری جزء جدایی ناپذیر آن است.

الگوی حکمروایی شهری، به عنوان فرآیند مشارکتی توسعه تعریف می‌شود که به موجب آن همه بهره‌وران شامل حکومت، بخش خصوصی و جامعه مدنی وسایلی را برای حل مشکلات شهری شدن سریع فراهم می‌کنند. در شرایط کشورهای در حال توسعه، شهرنشینی سریع در تداوم مدیریت های سنتی شرایط نامساعدی را در شهرها به وجود آورده که ضرورت تقویت حکومت های محلی و مشارکت مردم و بخش خصوصی را در برنامه ریزی و مدیریت توسعه شهری اجتناب ناپذیر می‌سازد.

در این پژوهش تلاش نمودیم تا با معرفی ابعاد و معیارهای ارزیابی حکمروایی خوب شهری در شهرداری اهواز با استفاده از تکنیک غربالگری فازی و اولویت‌بندی هریک از آنها با فرآیند تحلیل سلسله مراتبی فازی این مهم را محقق سازیم. در راستای پژوهش‌های بیشتر محققین پیشنهادهای ذیل ارائه می‌گردد:

۱- شناسایی و اولویت‌بندی ابعاد سنجش حکمروایی خوب شهری با استفاده از تکنیک ANP فازی و مقایسه با نتایج تحقیق حاضر.

۲- ارزیابی عملکرد حکمروایی خوب شهری شهرداری اهواز با رویکرد BSC با استفاده از تکنیک TOPSIS فازی.

۳- شناسایی و اولویت‌بندی ابعاد سنجش حکمروایی خوب شهری شهرداری‌ها با استفاده از تکنیک AHP و مقایسه نتایج با تحقیق حاضر.

۴- شناسایی و اولویت‌بندی ابعاد سنجش حکمروایی خوب شهری شهرداری‌ها با استفاده از تکنیک FBWM-TOPSIS

منابع

- پوراحمد، احمد؛ پیری، اسماعیل؛ محمدی، یادگار؛ پارسا، شهرام و حیدری، سامان. (۱۳۹۷). حکمروایی خوب شهری در محله‌های شهری (مطالعه موردی: شهر مریوان). *اقتصاد و مدیریت شهری*، ۲۴ (۶)، ۸۱-۹۸.
- حسینی‌هنزایی، وحید و الهیاری، رضا. (۱۳۹۷). مطالعه‌ی تطبیقی برنامه ریزی راهبردی بر اساس حکمروایی خوب شهری «مورد مطالعه: شهرهای تهران و مشهد». *پژوهش در هنر و علوم انسانی*، ۱۲ (۳)، ۱-۱۴.
- دوستی، معصوم؛ فرجی‌راد، خدر و بیرانوندزاده، مریم. (۱۳۹۶). بررسی نقش سرمایه اجتماعی بر حکمروایی خوب شهری (مطالعه موردی: شهر قزوین). *تحقیقات جدید در علوم انسانی*، ۳۵ (۰)، ۷۷-۵۹.
- رهنما، محمدرحیم و اسدی، روح‌اله. (۱۳۹۳). تعیین وضعیت شاخص های حکمروایی خوب شهری در شهر مشهد. *مطالعات و پژوهش های شهری و منطقه ای*، ۲۰ (۵)، ۱۴۳-۱۶۲.
- رهنما، محمدرحیم؛ مافی، عزت‌اله و اسدی، روح‌اله. (۱۳۸۹). تحلیل جایگاه حکمروایی خوب شهری در مشهد با الگوی SWOT. *جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای*، ۱۵ (۸)، ۱۹۷-۲۲۴.

۶. شماعی، علی؛ و یوسفی‌بابادی، سعید. (۱۳۹۷). تحلیل نقش حکمروایی خوب شهری بر درآمدهای پایدار گردشگری (مورد مطالعه: شهر مسجدسلیمان). *اقتصاد و مدیریت شهری*، ۲۴ (۶)، ۶۳-۷۹.
۷. محبوبی، سحر و حبیبی، داوود. (۱۳۹۸). تبیین رابطه حکمروایی خوب شهری و رضایتمندی شهروندان از عملکرد شهرداری (مطالعه موردی: شهر دوگنبدان). *مطالعات محیطی هفت حصار*، ۳۰ (۸)، ۴۷-۵۸.
۸. معینیان‌میاندوآب، غزال و برنجی، نسیم. (۱۳۹۸). بررسی تحقق‌پذیری حکمروایی خوب شهری با تاکید بر نقش نهاد شهرداری (مورد مطالعه: شهر تبریز). *معماری شناسی*، ۸ (۲)، ۲۹-۳۷.
۹. موحد، علی؛ کمانرودی، موسی؛ ساسان‌پور، فرزانه و قاسمی‌کفرودی، سجاد. (۱۳۹۳). بررسی حکمروایی خوب شهری در محله‌های شهری (مورد مطالعه: منطقه ۱۹ شهرداری تهران). *مطالعات ساختار و کارکرد شهری*، ۷ (۲)، ۱۴۷-۱۷۶.
10. Drucker, P.F. (1990) 'Lessons for successful nonprofit governance', *Nonprofit management and leadership*, 1 (1), 7-14.
11. Dunn, C.E. (2007) 'Participatory GIS—a people's GIS?', *Progress in human geography*, 31 (5), 616-37.
12. Elwood, S.A. (2001) 'GIS and collaborative urban governance: Understanding their implications for community action and power', *Urban Geography*, 22 (8), 737-59.
13. Elwood, S. (2006) 'Critical issues in participatory GIS: deconstructions, reconstructions, and new research directions', *Transactions in GIS*, 10 (5), 693-708.
14. Elwood, S. (2008) 'Volunteered geographic information: future research directions motivated by critical, participatory, and feminist GIS', *GeoJournal*, 72 (3-4), 173-83.
15. Ghose, R. (2001) 'Use of information technology for community empowerment: transforming geographic information systems into community information systems', *Transactions in GIS*, 5 (2), 141-63.
16. Ghose, R. (2003) 'Community participation, spatial knowledge production, and GIS use in inner-city revitalization', *Journal of Urban Technology*, 10 (1), 39-60.
17. Ghose, R. (2005) 'The complexities of citizen participation through collaborative governance', *Space and Polity*, 9 (1), 61-75.
18. Ghose, R. (2007) 'Politics of scale and networks of association in public participation GIS', *Environment and Planning A: Economy and Space*, 39 (8), 1961-80.
19. Gold, C.M. (2006) 'What is GIS and what is not?', *Transactions in GIS*, 10 (4), 505-19.
20. Grønbyerg, K.A. and Clerkin, R.M. (2005) 'Examining the landscape of Indiana's nonprofit sector: does what you know depend on where you look?', *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 34 (2), 232-59.
21. Hackler, D. and Saxton, G.D. (2007) 'The strategic use of information technology by nonprofit organizations: Increasing capacity and untapped potential', *Public Administration Review*, 67 (3), 474-87.
22. Howard-Wagner, D. (2018) 'Moving from transactional government to enablement in Indigenous service delivery: the era of new public management, service innovation and urban Aboriginal community development', *Australian Journal of Social Issues*, 53 (3), 262-82.

23. Jean-Franc_ois, E. (2014) Financial Sustainability for Nonprofit Organizations. New York, Springer Publishing Company.
24. Knack, A., Smith, E., Parks, S. and Manville, C. (2017). Open Science: The Citizen's Role in and Contribution to Research. Santa Monica, CA, RAND Corporation.
25. Liu HK, Hung MJ, Tse LH, Saggau D. (2020). Strengthening urban community governance through geographical information systems and participation: An evaluation of my Google Map and service coordination. Aust J Soc Issues, 55:182–200.

An Analysis of the Status of Good Urban Governance and Its Role in Urban Management and Planning

Azadeh Arbabi Sabzevari^{*1}

Arash Ghasempour²

Date of Receipt: 2021/04/14 Date of Issue: 2021/04/24

Abstract

At present, that is introduced as the most effective, least costly and most sustainable way of applying urban management is "good urban governance" the approach. The purpose of this article is to identify the dimensions and components of good urban governance and to weight and prioritize each of them. Also, the analysis of the role of these dimensions and components in the management and urban planning system of Ahvaz Municipality. For this purpose, after reviewing the theoretical foundations and research background, using fuzzy screening and the opinion of municipal experts, 9 dimensions and 27 criteria were identified.

The method of the present study is descriptive-analytical. The population and statistical sample consists of 25 senior managers with at least 10 years of managerial and executive experience in Ahvaz Municipality who were involved in identifying the dimensions and components of evaluation of urban governance in Ahvaz Municipality. Then, after identifying the dimensions and criteria with the technique of fuzzy hierarchical analysis process, the dimensions and criteria for evaluating urban governance are weighed. The results of the present study show that the observance of fairness and justice is the first rank and the empowerment and social capacity of the citizens are the second rank and dimensions: legalism and sovereignty; Responsibility and accountability; Consensus; Decentralization and facilitation of participation; Transparency; Efficiency, effectiveness and strategic insight ranked third to ninth.

Keywords

Good governance, Management, Urban Planning, Fuzzy Screening, Fuzzy Analysis Hierarchical Process (FAHP).

1. Associate Professor and Faculty Member of Islamic Azad University, Islamshahr Branch, Tehran, Iran. (Corresponding Author: aarbaby@yahoo.com)

2. PhD student in Geography and Urban Planning, Islamic Azad University, Islamshahr Branch, Tehran, Iran. (ghasempour_arash@yahoo.com)